

Oláh-Gál Elvira

A SÍRBA IS MAGAMMAL VISZEM A REMÉNYT

– Oláh-Gál Elvira beszélgetése Fodor Pál villamosmérnökkel –

A csíksomlyói Fodor Ház ma a Csibész Alapítvány tulajdona, a Fodor-örökösök döntése volt, hogy a visszaszolgáltató ingatlan jótékony célt szolgáljon. A Fodor család a XVI. századtól jelen van Székelyföld közéletében, nevüket a lustrakönyvek őrzik. A csíkcsekefalvi előnevet viselő Fodor-ősök a XIX. században telepedtek meg Csíksomlyón, innen indult Fodor Ignác '48-as honvéd, és itt nőtt fel az erdélyi '56-os Fodor Pál, akit a Fodor-csoport perében 25 év kényszermunkára ítelt a román bíróság. 1937-ben e házban született Imre és Pál, Fodor Pál és Annemarie von Dobschütz ikergyermekei. Ma csak ifjabb Fodor Pál él, akivel sepsiszentgyörgyi otthonában beszélgettem.

– A Fodor családnév gyakori a magyar kultúrkörben több családot is ismerünk, akik nemesi címmel rendelkeznek. Az ön felmenői a csíkcsekefalvi Fodor nevet viselik. Honnan ez az előnév? A család hogyan tartotta számon a származását?

– A Kárpát-medencében hat nemes Fodor család van összesen: Felvidéken, a mai Magyarországon és Erdélyben. Az egyik a mi családunk, aki II. Rákóczi György idejében kapta meg a nemességet, mint lófők.¹ Hogy ki, hogyan tartotta számon a származást, az az

---

1 „A ranglétra felső fokán a hadban három-öt lovassal megjelenő főemberek (primorok) álltak, őket követték az ugyancsak lóháton hadakozó lófők (primipili), végül a katonai-társadalmi ranglétra alsó fokán a gyalogosan katonáskodó közszékelyek (communitas) foglaltak helyet. Az 1562. évi székely felkelés leverése, illetve a kollektív nemességet felszámoló segesvári végzéseket követően a Székelyföldön is »szokásba jött« a címeres nemeslevelek, a lófőséget osztogató primipilárisok és a gyalogpuskás státust biztosító oklevelek adományozása, birtokkal vagy birtok nélkül. Az adományozás János Zsigmond uralkodásának utolsó éveiben (1569–1571) kezdődött, majd II. Rákóczi György uralkodása alatt érte el a tetőpontot, aki – akárcsak a »jó gazda« édesapa, az »öreg« I. Rákóczi György fejedelem – háborúiban nagyban alapozott a székely katonaságra, s egymaga több adományt adott székely katonáinak, mint az összes többi fejedelem. 981 kiváltságolása (ebből 344 nemesítés, 517 lófősítés) majdnem tízszerese a Bethlen Gábor fejedeleméé idejéből származóknak. ” (Balogh Judit: II. Rákóczi György és a székelyek című tanulmányából idéz Mihály János: Egy lófői kiváltságlevél 1668-ból. In *Órökségünk*, III. évfolyam, 2009/3.)

egyéntől függött. Nagyanyám, aki a primor csíkdelnei és csíkszentmártoni Bochkor család sarja volt², aki számon tartotta a Rhédeyekkel is a rokonságot, büszke volt az eredetre és kihangsúlyozta ezt. Apám és nagyapám kevésbé foglalkoztak ezzel a témával, de mivel a Fodor nevet megtalálhatjuk mind a románok, mind a zsidók között, ezért édesapám az 1920-as években, a budapesti Műegyetem hallgatójaként, gyakran a Cseke Pál vagy Csekefalvi Pál nevet használta baráti körben, úgy is mutatkozott be nemegyszer, pontosan azt kihangsúlyozandó, hogy ő székely ember. (Megjegyzem, őt Fodor nevű járt akkor az egyetemen, és csak apám volt egyedül magyar.)

- *A Csíkszentmártonnal egybenőtt Csekefalváról mikor került Csíksomlyóra a család?*

- Dédapám, Fodor Ignác még Csekefalván született. Űkapám, Fodor Pál táblabíró volt, ami nem azt jelentette, hogy jogot végzett ember lett volna, hanem a törvénytől ez amolyan tiszteletbeli tisztség volt. De gimnáziumot végzett, mégpedig Csíksomlyón, mint minden őszám. A fia, Fodor Ignác³ tisztnek készült és így került Kézdivásárhelyre a határőrség tisztí iskolájába. 1848-ban utolsóéves volt, de még nem tette volt le az esküt - ez fontos a majdani sorsa szempontjából! Fodor Ignác a Csíkszéken állomásozó 14. határőrezred szolgálatában részt vett a szabadságharcban mint századparancsnok, Bem ki is tüntette. A szabadságharc leverése után emigrált, Vidinig jutott, de mivel nem tette volt le az esküt, viszonylag hamar kegyelemben részesült, és már 1852-ben, a Bach-korszak kezdetén vissza tudott jönni szülőföldjére.⁴

2 Csíkcekefalvi Fodor Antalné Bochkor Irma (1878-1964), Bochkor Károly (1847-1918), Csík országgyűlési képviselője (1881 és 1884 között), a budapesti tudományegyetem közgazdaságtan tanára és Ivanóczi Kanócz Irma (1858-1942) házasságából született.

3 Fodor Ignác (Csíkcekefalva, 1826 - Csíksomlyó, 1899), '48-as szabadságharcos.

4 Pál Gábor *Fodor Ignác életrajza* című kéziratában olvasható: „...a Vidinből hazatért honvédeket az aradi várban tartották fogva. Meddig volt Fodor Ignác az aradi várbörtönben, nem ismeretes. Onnan azon paranccsal bocsátották haza, hogy jelentkezék a csíkszéki határrezrednél. A börtönparancsnokság nem tudott, vagy megfeledezett arról, hogy a császár az erdélyi határőrezredekét 1851. január 22-én feloszlatta. Mikor Fodor Ignác hazatért, már nem volt Csíkszeredában határőrzparancsnokság, és máshol sem. Ez nem mentesítette őt a közlegényi szolgálatról, s tartania kellett attól, hogy elfogják és elviszik Galiciába, Csehországba vagy az olasz tartományokba, ahová a besorozott tisztek zömét szállították. Ezért lakóhelyéről eltávozott, mint szerte az országba sok ezren.” (Román Országos Levéltár, Hargita Megyei Igazgatóság, Fondul personal, dr. Pál Gábor, Fond 12)

Lefokozták közlegénynek és egy tízéves katonai szolgálat várt volna rá, de úgy döntött, hogy más szakmát tanul, így lett jogász. Nagyszébenben tanult német nyelven, és miután befejezte jogi tanulmányait, Csíksomlyón kapott munkát. Akkor még Csíksomlyón volt a szék közigazgatási központja, Csíkszék székháza, a vármegyéket csak 1878-ban alakították ki. Dédapám így került Somlyóra, ő vette meg azt a kertet a plébániatemplom alatt, és ő építette a Fodor Ház néven ismert udvarházat.

– *A renoválás után ez a név olvasható a homlokzaton.*

– Nem mi kértük. Amikor 2002-ben visszaszolgáltatták a romániai restitúciós törvény értelmében, úgy döntöttünk fivérémmel, Imrével együtt, hogy a Csibész Alapítványnak adományozzuk. Tiszti, Gergely István ragaszkodott ahhoz, hogy legyen feltüntetve a „Fodor Ház”, maradjon meg így az utókornak. A házat Fodor Ignác és felesége, dédszüleim 1875-ben építették. Úgy tartja a családi emlékezet, hogy a temetőkert mellett volt egy romos kastély, a Kálnoky-kastély, és annak a köveit hordták le, abból épült ez a kúria.

– *A kőröspataki Kálnoky családról van szó?*

– Feltételezem, hogy arról, mert ugyanazon gyökere van a család minden ágának, akkoriban sokféle tisztséget viseltek a főnemesek és többféle volt birtokuk.

– *Fodor Ignácnak tragikus sors jutott osztályrészül.*

– Valójában nagyon kiegyensúlyozott és szép életet élt Csíksomlyón. Kilenc gyermekük született, abból felnőtt öt. Lévnén, hogy sok üldöztetés érte, de lehetett – modern orvostudományi kifejezéssel élve – genetikai probléma is, idős korára üldözési mániában szenvedett, és elbujdosott Moldovába. Ott halt meg. Háromszor temették: először eltemette az az ortodox pap, ahol megtalálták meghalva, másodszer az országhatáron, mert engedélyért kellett folyamodni a holttest behozatalára, majd végül itt, Csíksomlyón. 1889-ben halt meg.⁵ Azóta sem temettek senkit az ő sírjába, de én feleségemmel együtt oda temetkezem.

5 Halálának körülményeit Pál Gábor így írja le: Többször eltávozott és az erdőbe bujkált, félt az elfogatástól. Id. Pál Gábornak (Fodor Ignác Ludovika lányának férje) többször küldözgetett ilyenkor levelet, amiben kérdezte: „Nézzen körül, nem jönnek-e a csendőrök, hogy elfogjanak.” Menetlevelet kért, Moldvába utazott, ahol

- Az ön dédanyjának a családja is jelentős szerepet játszott a székelység történetében. Fodor Ignác kászonyakabfalvi László Annát vette feleségül. Ennek a családnak a története is rendhagyó a szabadságharc, de Csík gazdasági fejlődése szempontjából is.

- Itt van előttem Csík-, Gyergyó- és Kászonszék leírása Endes Miklóstól, eredeti kiadásban⁶, s annak a függelékében olvasható, hogy két csíki családnak igazolják a magyar nemességhez való tartozását. Ezt ismerte el a belügyminiszter akkor. Itt van, tessék: „A m. kir. Belügyminiszter által magyar nemesnek elismert csíkszéki családok – Fodor de Csíkcekefalva, László de Kászonyakabfalva. Mellette a rendelet száma. A Belügyminiszter ebben az időben még a székely nemességet az előnévvel együtt, mint az egységes magyar nemességhez tartozót, igazolta.” 1897-ben. Következnek aztán a magyar királyi belügyminiszter által elismert primor családok: Bors de Csíkszentkirály, Sándor de Csíkszentmihály, Endes de Csíkszentsimon, Bochkor de Csíkszentmárton et Csíkdélne⁷, Élthes de Tusnád, stb., és a lófó családok. Nos, ebből a Bochkor családból származott az a rátarti nagyanyám, aki számon tartotta a származást.

A László családról néhai Imre bátyámnak⁸ a kiadás előtt álló *Emlékiratában* olvashatjuk a következőt: Bem József és vezérkara, valamint Petőfi Sándor 1849. április 14-én Vajdahunyadra látogatott. László József⁹ bányanagy fogadta őket. Ő volt az ükapánk, aki 1826-ban Selmecebányán végezte az Akadémiát – német nyelvű diplomája ma is megvan –, majd Vajdahunyadra került, és ún. bányanagy minőségében

---

előbb tudatta helyét (Bákó), majd nyoma veszett. A család hosszas keresés után a foksányi kórháztól kapott információk alapján megtudta: leugrott a vonatról, majd a kórházból megszökött, és a várostól egy órai kocsijárásra, egy erdő szélén, sebeit feltépve elvérzett. A falusiak találták meg, és ott temették el. A család kihantoltatta és hazaszállította. „A koporsót hazafelé édesapám és Fodor Anti kísérték. Az országhatáron, az ojtózi szorosban a magyar vármhatóság nem engedte át a koporsót. Édesapám távirattal fordult a magyar belügyminiszterhez, hogy engedélyezze hazai földben eltemetését az 1848-as honvédtisztnak, ki sokat harcolt hazája szabadságáért. Az engedély megérkezett. A temetés Csíksomlyón nagy részvét megnyilvánulásával november 1-én volt.” (*Dr. Pál Gábor Iratai*)

6 Csík-, Gyergyó-, Kászonszék (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Írta: Endes Miklós, Budapest, 1938, IV., Akadémiai Kiadó, Függelék.

7 Jelzett okiratban: Botskor

8 Fodor Imre (1937, Csíksomlyó – 2015, Marosvásárhely) erdélyi közeleti személyiség, Marosvásárhely volt polgármestere, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács alelnökévé választották a 2003. évi alakuló ülésen, a Székely Nemzeti Tanács alapítója, 2006. november és 2008. február között elnöke volt.

9 Id. László József (1802–1872) bányamérnök

egyik lakója volt a várnak, ő fogadta az oda érkező Bemet és kíséretét, amikor Piskiről átlátogattak Vajdahunyadra. Petőfi ennek az élménynek a hatására írta *Vajdahunyadon* című költeményét. László József teljes elkötelezettséggel támogatta a szabadságharcot, Vajdahunyadon például ágyúgolyókat öntöttek, amiért a forradalom leverése után börtönbe került, Nagyszebenben volt fogságban. Miután kiszabadult, Csíkba jött, ő volt az első mérnök Balánbányán a rézbányában. Dolgozott Erdővidéken is, a fülei vashámorban, sokszor megfordult Csíkban, bizonyára itt találkozott a két fiatal, Fodor Ignác és László Anna¹⁰. Kezembem tartom dédanyám tizenhét éves korában írt levelét, amelyet Vajdahunyadról írt 1850. április 13-án az apjához, aki akkor a szebeni börtönben raboskodott. „Lelkem jó Édesapám” – így szólítja meg a levélben, majd leírja a család életét, hogy milyen üres a vár, és így fejezi be. „Isten áldja meg minden léptét, ezt kívánja holtig engedelmes leánya.” De itt van egy könyv: „Arányi Lajos György tanárnak Vajda-Hunyad Vára, 1452., 1681., 1866. szóban és képben. 15 táblán, 79 ábrával. Pozsony, 1867, Deák Ferencnek, a haza bölcsének dedikálva”. Olvassa csak a bejegyzést: „László Anna kedves leányának emlékebe küldi édesatyja, a várnak 1848–49 vészteljes években egyik lakója. Vajdahunyad, Vasgyár felügyelője.”

– *Említette a gyermekeiket. Érdemes említést tenni róluk. Kik is voltak ők?*

– A kilenc gyermek közül négy meghalt. A felnőttkort megért öt gyermekből négy leány volt és a legkisebb volt az én nagyapám, Fodor Antal. A leányok között a legnagyobb, Ludovika volt id. Pál Gábor felesége. Pál Gábor a csíksomlyói gimnázium tanára és a csíkszeredai gimnázium igazgatója volt azokban az években, amikor épült a mai épület (1911) és beköltözött az intézmény Csíksomlyóról Csíkszeredába. Addig a csíksomlyói gimnáziumnak pap igazgatója volt, többek között Imecs Fülöp Jákó, feleségem felmenője. Ludovika után következett Róza, az első csíki nő, aki képzőművészeti főiskolát végzett Budapesten, és a tanulmányai után, még férjhezmenetele előtt, két-három évet rajztanár volt a csíksomlyói gimnáziumban, amely a mi házukkal szemben volt. Amikor 1972-ben meglátogattam Nagy Imrét feleségemmel együtt, akkor azt mondta, hogy ő semmi egyébről nem

10 László Anna (1833–1888)

tárgyal velem addig, amíg el nem mondom pontosan Róza nénémnek az életútját. Hozzátette, félig-meddig neki köszönheti, hogy erre a pályára lépett, mert első-második gimnazista volt a somlyói gimnáziumban, amikor őt rajzra tanította Fodor Róza, aki első ízben mondta neki, hogy „Fiam, te ezt a tehetségedet kell továbbfejleszned”. Férje dr. Oláh Gusztáv volt, a Lipótmezei Elmegyógyintézet igazgatója, fiuk, ifj. Oláh Gusztáv az Operaház főrendezője, kétszeres Kossuth-díjas művész, aki fiatalon meghalt, talán orvosi műhiba következtében. Apámmal egyszerre jártak egyetemre, együtt is laktak egy időben, és – édesapám elmondása szerint – mindig kihangsúlyozta, hogy a Fodor-ágból hozta a tehetségét. (Sajnos, Imrében és bennem ilyen természetű tehetség nem volt!)

- *Fodor Ludovika életét Pál Gábor írta meg.*¹¹ *Érdekes családtörténeti dokumentum bevezető sorait idézem: „Mikor én születtem 1855. október 1-én, nagyanyám mellettünk volt és magával hozta Balánbányáról a keresztelőpárnát is (akkor rózsaszín huzata volt), és kiment a kapu elé az akkor Csíksomlyóra érkező erdélyi püspök, Dr. Haynald Lajos őexcellenciája üdvözlésére, ki azonnal megismerve megállította kocsiját, és nagyanyám ott kérte meg, hogy kegyeskedjék megkeresztelni kis unokáját a saját nevére, Ludovikának. És ebben a párnában tartotta keresztvíz alá Bocskor Mihályné, Bocskor Mihály ügyvéd felesége, keresztszülőim itt Csíksomlyón a Ferencrendiek kolostorában. A püspök úr azt is meghagyta, hogy hűjjanak magyarosan Lajkának, és úgy is lett. Ebben a pehelytollúval tömött kis keresztelőpárnában Isten rendeléséből már 24 kisgyermeket tartottak keresztvíz alá, (...) minket kilencen: Ludovika, Berta, Ilona, Árpád, Anna, Imre, Jozefin, Róza, Antal.” Eddig az idézet. Tehát a legkisebb gyermek volt a nagypapa, Fodor Antal.*

- Nagypapám¹² ragaszkodott Csíksomlyóhoz. Budapesten járt egyetemre, de hazajött és jogászként, közjegyzőként dolgozott Csíkszeredában. Nagyanyámat még Budapesten megismerte. Dédapám Bochkor

11 *Pál Gáborné Fodor Ludovika életrajza*, lejegyezte: Dr. Pál Gábor (Román Országos Levéltár, Hargita Megyei Igazgatóság)

12 Fodor Antal (1872, Csíksomlyó - 1945, Budapest) Csíksomlyón élt családjával és Csíkszeredában közjegyzőként dolgozott. 1915-ben megpályázott egy rangos budapesti közjegyzői állást. Budapestre költözött, a csíksomlyói birtokot fiára, Fodor Pálra íratta, Elek fiát (aki szintén Budapesten élt) anyagilag kárpótolta.

Károly¹³ Csíksomlyón született és saját erejéből egyetemi tanár lett Budapesten. Közgazdaságtan volt a szakterülete. Nagyanyám ezen egyetemi tanár lányaként nőtt fel Budapesten, és ahányszor az apja külföldre ment meghívásoknak eleget téve előadást tartani, mindig vitte a lányát. Most ugrok az időben, hogy érzékeltessem a műveltségét. Vajdahunyadon, amikor nagyanyám nyolcvanegynéhány évesen meglátogatott, egy adott pillanatban azt mondta nekem: „- Palkó, adj valamit olvasni!” Többféle nyelven voltak ott könyvek, kérdem tehát: „Nagymama, milyen nyelven adhatok könyvet?” Azt válaszolta: „Fiam, ez nekem teljesen mindegy. Ezt illene tudnod.” Bochkor Károly számon tartotta az ő csíki székely eredetét, és nagyapámmal egy társaságba tartoztak. Nagyapám 1902-ben nősült, és hozta magával Budapestről azt a Bochkor lányt, aki Csíksomlyón abszolút jólétben élt, csak neki ez nem volt elég, mindig visszavágyott Budapestre.

- *Édesapja emiatt született Budapesten?*

- Édesapám¹⁴ Budapesten született, de csak azért, mert nagyanyám felment – tulajdonképpen a szüleihez – szülni. Apámnak volt egy öccse is, Elek, Lexinek becézték. Édesapám részben a csíkszeredai Római Katolikus Főgimnáziumban (1913–16), részben a ciszterciek budapesti Szent Imre főgimnáziumában (1917–20) tanult. 1921-ben, nagykorúsítása után a magyar és román állampolgárság közül a románt választotta. 1928-ban végezte a Műegyetemet Budapesten, és azért, hogy a német technikából tapasztalatot szerezzen, kezdő mérnökként elment Németországba. Akkor építették a földalattit Berlinben, mint gyakornok ott dolgozott két évet, de Londonban is megfordult. Abban az időben Titulescu volt a londoni román nagykövet, vele is találkozott. 1932-ben feleségül vette édesanyámat és hazajöttek Csíksomlyóra. Akkor épült a Brassó–Segesvár út, egy svéd vállalkozás építette (még

13 Bochkor Károly (1847, Csíksomlyó – 1918, Budapest) jogász, egyetemi tanár, állami számviteli szakíró. 1867-től számvevőiségi tisztviselő, 1877-ben a budapesti egyetemen az államszámvitel magántanára, 1881-ben országgyűlési képviselő. Művei: *A magyar állam-számvitel rendszere* (Bp., 1887); *A gazdasági számtartás rendszere* (Bp., 1906).

14 Fodor Pál Károly (1903, Budapest – 1966, Vajdahunyad), erdélyi '56-os, életpályáját, politikai perének és börtönéveinek dokumentumait lásd: Tófalvi Zoltán: *1956 erdélyi mártírjai, IV. kötet – A Fodor Pál-csoport*. Marosvásárhely, 2013, Mentor Kiadó.

ma is út!), majd a cég átment a Kárpátokon és aszfaltozták a Bukarest–Sinaia közötti utat. Apámnak is adtak volna munkát, de nem ment, akkor még nem is tudott románul, vagy alig. Olyan idők jártak, hogy akárhonnán hozhattál diplomát, legyen Új-Zéland, vagy Tirana, mindenik jó volt Romániának, kivéve a budapesti. Apám műegyetemi diplomáját tehát 1940-ig nem nosztrifikálták. Út-, vasút és hídépítő mérnök volt, úgy is hívták a köznyelvben, hogy „kultúrmérnök”. És itt kell visszamennünk Titulescuhoz, aki látta, hogy apám angolul, németül, franciául beszél az anyanyelve mellett, csak románul nem, felajánlotta, hogy a magyar értelmiség számára is szervezett Välenii de Munte-i Nyári Egyetemen részt vehessen. Azt is mondta, hogy a felvételi kérelemben kérje, hogy franciául vizsgázhasson. Így került 1931-ben tulajdonképpen a tartalékos tiszti iskola utászkarára, ahol megtanult románul, és utász alhadnagyi rangot kapott. (1940 után a magyar átképzést honvédként kezdte, majd megkapta a magyar tartalékos utász hadnagyi rangot. 1943-ban hívták be és lett a 108-as önálló utász alakulat századparancsnoka.) Diplomáját akkor ennek ellenére nem ismerték el, állami munkát nem kapott, hazajött Csíkba, és elkezdett gazdálkodni. Összesen 30 hektár szántó és kaszáló volt a gazdaságban. Gazdálkodóként mintatehenészetet létesített, disznóhizlaldát tartott, meghonosította a gülbaba burgonyafajtát. Az Erdélyi Gazdasági Egyesület megyei vezetője lett, jó barátságot ápolt Szász Pállal¹⁵. 1940-ben is az Erdélyi Magyar Gazdák Egyesületén keresztül vett részt Csík gazdasági életének fellendítésében. Alkerületi felügyelőként írt beszámolót Csík vármegye mezőgazdaságának, élelmiszeriparának és állattenyésztésének helyzetéről. Szaktanulmányai az *Erdélyi Gazda* és a *Hitel* folyóiratokban jelentek meg. Miután a hadifogságból hazatért, megpróbálta ismét megszervezni az EMGE Csík megyei

---

15 Szász Pál (1881, Nagyenyed – 1954, Ocnele Mari) erdélyi politikus, 1910-től a magyar parlamentben a magyarigeni választókerület országgyűlési képviselője, az 1920-as évektől az erdélyi magyar kisebbségpolitikai élet szereplője, az Országos Magyar Párt Alsó-Fehér megyei tagozatának elnöke, 1936-tól az Erdélyi Magyar Gazdák Egyesületének MGE elnöke, a második bécsi döntés után ő szervezte meg az EMGE dél-erdélyi központját, s ennek vezetőjeként, valamint a dél-erdélyi református egyházkerület főgondnokaként jelentős szerepet játszott a Romániában maradt kisebbségi magyarság érdekvédelme terén. 1946-ban aláírója volt annak a Márton Áron kezdeményezte nyilatkozatnak, amely a küszöbön álló béketárgyalások előtt az erdélyi magyarság álláspontját fogalmazta meg. 1951 nyarán letartóztatták, és a Márton Áron-perben 8 évi nehézbüntetést ítélték. Az Ocnele Mari-i börtönben halt meg.

szervezetét, de elhatárolta magát a Magyar Népi Szövetségtől. Amikor Szász Pált és társait letartóztatták, akkor a kolozsvári *Igazság* című lapban ilyen címen jelent meg cikk: „Elmentek Szászék, maradtak Fodorék! Fodor Pált és a többi harcost ki kell iktatni az EMGE vezetéséből.” A kommunisták szétverték mindent.

- *Édesanyja egy német tábornok lánya volt. Olvastam családtörténeti visszaemlékezésben, hogy von Dobschütz tábornok a nácik uralomra jutásakor visszavonult a hadsereg állományából és nyugdíjaztatta magát.*

- Igen, mindössze 49 évesen vonult nyugdíjba. Régi történelmi német család. Wittenbergben azt a főutat, amely a lutheri reformáció emlékhelyétől indul, attól a templomtól, amelynek főajtájára függesztette ki Luther Márton 1517-ben azokat a bizonyos pontokat, és megteremtette a protestáns vallást, szóval az az út, amely onnan indul és átszeli a várost, ma is General von Dobschütz Strasse. Ugyanis egy von Dobschütz nevezetű tábornok szabadította fel Wittenberget a napóleoni hódítások idején a francia hódoltság alól. Régi német család, ahogy ez a kép is mutatja: a hadsereg főtisztjei búcsúznak a halálos ágyán lévő Nagy Frigyesről. Ez a kép a másolata egy Berlinben levő történelmi festménynek. A tisztek között édesanyám egyik öse. Íme, egy másik kép, illetve arckép: „Adam von Dobschütz, geboren in 18. Oktober 1558, gestorben am 6. Dezember 1624 ... seit 1607 Landeshauptmann des Fürstenstums Breslau”.¹⁶ Vagyis a boroszlói hercegség akkori miniszterelnöke. Bár anyám felmenőiről van szó, érdekes, hogy édesanyánk nem beszélt az őseiről, teljesen a Bochkor nagymama ellentéte volt, sőt egy adott pillanatban, mikor már felnőttekké váltunk, azt mondta, hogy ha ő magyarnak születik Magyarországon, valószínű belőle is szocialista, baloldali beállítottságú ember lett volna, mert ez a címkérség, ami Magyarországon van, elviselhetetlen. A német társadalom már az ő gyermekkorában demokratikusabb volt. Anyánk úgy is nevelt minket, hogy mindennél fontosabb és előbbre való az ember a maga tulajdonságaival, mint az, hogy hová születik, vagy milyen származású. Egy szót sem tudott magyarul, amikor Somlyóra került, románul még annyit sem. De megtanult! Igaz, velünk csak németül beszélt, mert apánk úgy akarta, hogy ha a család együtt van,

16 Adam született 1558. október 18-án, meghalt 1624. december 6-án ... 1607-től a boroszlói nagyhercegség kormányzója. (ném.)

akkor németül beszéljünk, a jó nyelvismeret céljából. Édesanyánk művelt asszony volt, segítette az embereket, és megkedvelte a nép. Amikor temették – egy református pap temette, mert lutheránus vallású volt –, a szertartás végén azt énekelte a nép: „Nagyasszonyunk, hazánk reménye, bús nemzeted zokogva esd...” Emlékszem, jöttünk hazafelé a temetésről és egy Petres nevű cipész ott állt a kapujában, kezében tartva egy nagyon szép pár fekete cipőt. Nekem nem volt akkor fekete cipőm, mert mindenünket elkobozták, édesanyám halála előtt hosszú ideig betegeskedett, apánk börtönben volt, kenyérkeresők mi magunk voltunk. Hogy egy ruha, vagy cipő kié volt, valamelyik testvéré vagy az apámé, nem válogattak, mindent vittek. Ideadta a cipész és azt mondta: „Látom, hogy csak barna cipője van. Engedje meg, hogy magának ajándékozzam, mert nekem öt gyermekem volt, és az édesanyja sokat segített rajtunk.” Ennél szebb ajándékot sohasem kaptam életemben.

– *Édesapja mikor került börtönbe?*

– 1957. július 7-én vitték el otthonról, miután reggeltől délutánig tartott a házkutatás. Édesanyámat közrefogtuk és együtt kísértük édesapámat az autóhoz. Mikor a gesztenyefák alatt elhaladtak, kísérték ki a tisztak, én odaszóltam: „Édesapám, mire a fák megnőnek...” Erre az egyik szekus tiszt azt kérdezte – mind tudtak magyarul, nekem ne mondja senki, hogy csak a románok követték el a magyarok elleni megtorlást –, milyen jelszót mondtam? Mondom, ez nem jelszó, ez egy könyvnek a címe, persze csak mi tudtuk a háttérrel, hogy amikor Varjassy Istvánt vitték az osztrák pribékek¹⁷, odaszaladt a fia és azt kérdezte: „Apika, mikor jön haza...?” „Mire a fák megnőnek, én is itthon leszek...” – volt a válasz. Mikor hazajött később, elmesélte, hányszor eszébe jutott a börtönben. Biztatást, reményt adott Wass Albert regénye, hogy haza fog jönni. A könyvnek azért volt fontos szerepe családunk életében, mert édesanyám magyarul is elolvasta, sőt kedvenc könyve volt. 1945 után viszonylag kevés könyvünk maradt, mert a házukban orosz parancsnokság volt, és azok tüzet raktak a könyvekből. A megmaradt kevés könyv között volt a *Mire a fák megnőnek*, és a folytatása, *A kastély árnyékában*. Édesanyám rengeteget szenvedett: menekülésből hazatérve meghalt a nővérem. Épen, egész-

17 Wass Albert: *Mire a fák megnőnek*.

ségben a három gyermeket a háború végén hazahozta, és utána hat hónappal meghalt a testvérünk, Anna¹⁸, Ninának becézték. A megpróbáltatások ellenére anyánk nagyon szerette Somlyót és Csikot, a csíki embereket. Nem is akart elmenekülni a háború végén. Édesapám századparancsnok volt, utász, és mint mérnök, ott volt a fronton az Úz-völgyében, amikor betörték az oroszok. Nekünk ikertelefonunk volt akkor Somlyón, és véletlenül összekapcsolódott a mi készülékünk az Ábrahám József alispán telefonjával, aki meghallotta anyám hangját, és azt kérdezte „Hogy, hát maguk itt?” S azt mondja édesanyám neki: „Mi nem is megyünk sehova, nem akarunk menekülni, legfeljebb ki az erdőbe.” „Szó sem lehet, egy német tábornok lánya és egy magyar katonatiszt felesége, milyen sors várhat itt magukra, menjenek el, amilyen gyorsan csak lehet” – mondta erre anyámnak. Már lehetett hallani az ágyúdörgést 1944 szeptember első napjaiban, amikor valamilyen, talán teherkocsival elvittek minket Maroshévízre Urmánczyékhoz, és onnan mentünk Budapestre nagyapámhoz, Fodor Antalhoz, aki ott élt a Fő utcában, a Clark Ádám tér sarkán. A Fő utca 2. szám ma nem létezik, be van kertelve, mert lebombázták a háborúban, és nem épült oda semmi ennyi év után sem. Velünk szemben volt a Kúriai Bíróság, a Clark Ádám téren pedig a Sikló, fel a várba, és a bejárat az Alagútba, aminek két oldalán voltak a megerősített óvóhelyek, pincék. Érthető okokból különös figyelmet szenteltek az amerikai bombázók arra a területre, támadták szüntelenül. A németek akartak ugyan menekíteni bennünket, de anyám mindig kitalált valamit, hogy hol egyik, hol másik gyerek beteg, ő nem akart elmenni. Ahogy a komphidat megépítették, átjöttünk Pestre, és március végén, 1945-ben, tehervagonnal hazahozott Somlyóra. Emlékszem arra a szolnoki jelenetre, amikor letaszígták a vonatról, mert németeknek néztek. Hozzá tartozik a történethez, hogy anyám megmondta nekünk, nem szabad németül beszélni, de hát milyen a gyermek, aki megszokta egy életen át, hogy az anyjával egy bizonyos nyelven beszél. Valaki meghallotta a német szót, és minket szempillantás alatt letuszkoltak a vagonból. Az állomáson voltak orosz katonák, köztük egy fiatal orosz tiszt, aki hallotta a ricsajt, „nemecki-nemecki” – kiabálták ránk magyarjaink, s erre az orosz katona a három gyermeket visszatette a tehervonatra, anyámat visszasegítette, s a kezével megintette a népet.

18 Fodor Anna (1933–1945)

Nem ez volt az első találkozásom orosz katonával. Az ostrom alatt az óvóhelyre bejött egyszer egy orosz katona, az első, akit láttam életemben. Kezemből volt egy kis gyöngyháznyelű bicska, amit keresztapámtól kaptam, és egy darab kenyér. Odajött, hirtelen kivette a kezemből a kenyeret s a bicskát, és ment befelé az óvóhelyre. Kettőt lépett, megfordult, a kenyeret kettévágta, s felét visszaadta. Csak azért meséltem el ezeket az eseteket – lehet, kivételek a háború borzalmaiban –, hogy érzékeltessem, minden viszonylagos, az is, hogy milyenek voltak az orosz katonák. Én az orosz irodalomnak nagy tisztelője vagyok, állítom, hogy az orosz nagy kultúrnép a háború szörnyűségei és torzulásai mellett is. Nem szabad csupán ebből megítélni egy népet.

– *Mi lett az édesapja sorsa a háborúban?*

– A visszavonulásnál, 1945. május 10-én amerikai fogságba esett. Május 9-én az egész világ elismerte, hogy véget ért a háború, apám mégis csak egy napra rá esett fogságba valahol Nyugat-Ausztriában. Egyszer kihirdették, hogy aki tud angolul és magyarul, illetve angolul és románul, vagy angolul és németül, az jelentkezzen. Többen jelentkeztek, de csak egy volt közöttük, apám, aki tudta mind a négy nyelvet. Így került a táborparancsnok mellé tolmácsnak. Pár hónap múlva felszámolták a tábort és akkor hazaengedték. Elindítottak egy szerelvény hadifoglyot Magyarországra, de Győr körül a vonat megállt a nyílt mezőn, a szerelvényt orosz katonák vették körül, átterelték a személyvonatról egy tehervonatra, és egyenest az Urálig vitték. Ő, akárcsak a többi fogoly, a padlódeszkák közötti résen kidobott egy-egy kis cédulát. Madéfalván keresztül (akkor már Románia) vitték Oroszországba, tehát átjött Csíkon. Ezek a kidobott cédulák mind eljutottak hozzánk. Az orosz fogságból hazajött, élt egy pár évet szabadon, és utána elítélték 25 évre...

– *1957-ben járunk, az '56-os forradalom utáni megtorlás ideje Romániában. Fodor Pált és társait a román állam elleni szervezkedéssel vádolták. Ez az ügy kapcsolódott korábbi, két világháború alatti, majd Észak-Erdélyben folytatott tevékenységéhez?*

– Apám egész életét az erdélyi magyarság iránti elkötelezettség jellemezte. 1920 után, amikor egyetemre járt Budapesten, minden

vakációt itthon töltött, pedig szülei ott éltek Budapesten, ő pedig hazajött, a somlyói házban lakott, járta Erdélyt, és adatokat szedett össze kisebbségi jogokról, népeességről, gazdasági helyzetről. Természetes, hogy minden lépését ennek jegyében tette. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület helyi vezetőjeként is az a cél vezérelte, hogy a magyarságot meg kell erősíteni gazdaságilag: mívelni, tanítani. Ilyen értelemben feltétlenül létezik összefüggés korábbi és '56-os tevékenysége között. Amiért őt „de facto” elítélték – elképzelése Erdély jövőjét illetően –, az is az ő fiatalságában felszívott szellemiségnek, munkának a hozadéka volt. Ő egy – saját elképzelése szerint – igazságosabb megoldást szeretett volna, és javasolt is Erdély vonatkozásában, határkiigazításokkal, és nép- vagy lakosságcserével. Ez volt az alapgondolat. Apám rajzokat is készített erről, amit ő Márton Áronnak is bemutatott, jó barátságban voltak, és amiket meg is találtak nála, mint bizonyítékot a hazaárulásra. Pedig nem tettek semmit, de önmagában államellenes volt már a gondolat is. A somlyói gvárdiánnak, apám jó barátjának a perében elhangzott egy olyan mondat, amit én sohasem fogok elfelejteni: „Már Rómában megfogalmazták, hogy a gondolat az nem bűn. Mi semmit nem követtünk el, csak gondoltuk.” – mondta P. Hajdú Leánder. Egyébként nemcsak édesapám volt, aki lakosságcserében gondolkodott, a Dobai-perben is ez volt az alapgondolat.¹⁹ 1959-ben tehát viszonylag fiatalon anya és apa nélkül maradtunk, mert apánkat elítélték s anyánk meg belehalt a megpróbáltatásokba. Rokonunk nem volt, illetve másodfokú unokatestvérünk volt Pál Gábor²⁰ és családja, de hát ők is benne voltak a nyomorúságban, legalább olyan mértékben, mint mi. Nagyanyánk, nagybátyáink vagy Pesten éltek, vagy Németországban. Erdélyben nem volt senki közeli hozzátartozónk, elképzelhető lehetett volna, hogy elbukunk, elzüllünk. P. Valérián, az akkori vajdahunyadi plébános mondta nekem, hogy ahányszor a püspök úrhoz, Márton Áronhoz megy Gyulafehérvárra, a kegyelmes úr mindig megkérdezi, „Mit csinálnak az ikrek?” Meggyőződése, legalábbis így merem remélni, azért kérdezte, mert ha olyan hír jutott

19 „Fodor Pál perirata 21 vaskos kötet (...) bizonyára ismerte a Jakabffy Imre által (1946) elkészített határtervet is, amely északról, Halmitól kiindulva 22 ezer négyzetkilométeres sávot csatolt volna Magyarországhoz.” Tófalvi Zoltán: Fodor Pál és az erdélyi kérdés. In *Korunk*, 2003. június, 54. oldal.

20 Dr. Pál Gábor csíkszeredai politikus, az Országos Magyar Párt csiki parlamenti képviselője, majd szenátora Bukarestben. 1945 után mint osztályellenséget félreállították, vagyónától megfosztották, a titkosszolgálat megfigyelte.

volna el hozzá, hogy valami baj van, akkor tett volna róla, hogy minket jó irányba tereljen. Voltaképpen az, hogy ketten voltunk, ikrek, segítette át a nehézségeken. Ha valamelyikünk belekeseredett a nehézségekbe, a másik már csak azért is összeszedte magát, hogy segítsen az elkeseredetten, és erős maradt. Egy dologban sohasem volt kérdéses a véleményünk – abban, hogy itt kell maradnunk Erdélyben. És bármennyire furcsa is, igyekeztünk optimistán nézni a világot. Imre bátyámnak is ez volt az életszemlélete, ő maga mindig erőt sugárzott környezetében. De ahhoz, hogy erőd legyen, valahonnan fel kellett töltened. Amikor Márton Áron végre elindulhatott ismét bérmaútjaira, elmentem egy-egy faluba, Csikba, csak azért, hogy halljam a beszédét. Soha nem mentem oda hozzá, bár ő tudta volna, hogy ki vagyok, mert nem akartam egy bajból kettőt csinálni. Egy-egy ilyen beszéd egy félévre-évre elég volt. Emlékszem, volt egy eset, Újtusnádön történt, amikor elvették a villanyáramot, miközben beszélt, és alig lehetett hallani. Nagyon határozott hangon azt mondta: „tegnap is ugyanez történt velem, és ha holnaptól kezdve ez valahol még megtörténik, akkor a világ meg fogja tudni”. Utána nem történt meg, de az a bátor kiállítás, ahogyan ő viszonyult a hatalomhoz, amilyen méltósággal beszélt, és ahogy a nép csüngött a szavain, csodálatos volt!

- *Tudtak valamit az édesapjuk ténykedéséről?*

- Nem. Édesanyám mondta tán, hogy apánk rajzolgat valamit. Utazgatott, de hát a román vasúttársaságnál volt mérnök, elsőosztályú szabadjegye volt, így aztán meglátogathatta az országban x-et és y-t, beszélgettek, gondolkodtak... s ezért elítélték.

- *A Fodor Ház felújításakor a padlásról előkerültek bizonyos rajzok. Ezekről van szó?*

- Nem, régi magyar katonai térképek voltak elrejtve a padláson, amelyekből apám dolgozott. Imre bátyám rejtette el apám utasítására. Az apám készítette rajzokat mind elvitték házkutatáskor.

- *Mit tudtak édesapja peréről?*

- Miután elfogták és letartóztatták, jó darabig nem tudtunk semmit. Utólag tudtuk meg, hogy Bukarestben volt hat hónapot a belügymi-

nisztérium pincéjében. Ott hallgatták ki a politikai vádlottakat. Drăghici²¹ elvtárs (felesége Czikó lány) ült akkor a belügyminiszteri karosszékben. Ez volt '57-től '58 januárjáig. Akkor átvitték Marosvásárhelyre, és februárban volt a per a Kolozsvári Katonai Törvényszék kihelyezett ülése, amelynek az elnöke Macskássy Pál volt. Mindketten, mi fivérek és édesanyánk is ott voltunk a peren. 25 év kényszermunkára ítélték, teljes vagyonekobbzást rendeltek el, és utána éveken keresztül nem tudtuk, hogy hol van. A vagyonekobbzást úgy hajtották végre, hogy anyámnak a bútorait is, amit Németországból több országhatáron át hozott hozományként, amelyről papírok voltak, hogy az ő személyes dolgai, mindent elvittek, majd elérverezték. Volt egy kredenc, amit az ükanyjától örökölt, azt mondta nekünk: vásároljátok vissza ezt az egyet. Kilenc órára volt meghirdetve az árverés a polgármesteri hivatalban, és előtte már ott volt Imre, de azzal fogadták, hogy már minden el van adva, minden elkelt. Imre hiába kérte, kitessékelték. Mindenünket elvették, édesanyám Somlyón egy kis öreg házba került egyetlen szobába. Imre még egy ideig ingázott Bukarest és Csíkszereda között. Édesanyánk órára pontosan, két évvel azután halt meg, hogy apánkat elvitték.

- *Mi történt 1956 után a családjával? Hogy kerültek Vajdahunyadra?*

- Éppen otthon voltunk vakáción 1957. július 7-én. Akkor fejeztük be a harmadévet. Ha mi akkor Kolozsváron vagy Vásárhelyen járunk egyetemre, azonnal kirúgnak. Bukarestben, úgy tűnt, nem foglalkoznak velünk, mindenki ismerte az „ikreket”. Sok hallgatója volt a műegyetemnek, de Imre bátyám évfolyamelső volt az energetikán, és én is jól tanultam egy nagyon nehéz karon, az elektrotechnikán, így jó hírünk volt. Az ikrek mindig érdekesek. Annyira hasonlítottunk, hogy egyszer szerelmes lévén, nyári vizsga idején elmentem a kislánnyal a Bucegi-be kirándulni. (Egy németországi lány volt, aki készült hazamenni.) Imre bátyámtól majd kaptam, hogy őszre hagyom a vizsgát. Mikor jöttem vissza, már előre félttem a szidástól (ő volt a nagyobb, néhány perccel előbb született meg), de ő csak nevetett és azt mondta, nézzem meg a leckekönyvem. Be volt írva a vizsga után a „fb”, vagyis „nagyon jó”.

21 Alexandru Drăghici (1913, Tisău, Buzău megye – 1993, Budapest), a Román Kommunista Párt vezetője, Gheorghe Gheorghiu-Dej belügyminisztere, a Szekuritáté irányítója 1952–57 között. Felesége Czikó Márta, egy magyar nő, aki miatt Ceaușescu megbízhatatlannak ítélte és félreállította.

Minden kollégám tudta, hogy helyettem bement vizsgázni, de senki nem árult el, pedig negyvenen voltunk az évfolyamon. Tehát elvégeztük a negyedévet, befejeztük az egyetemi katonaságot, végighallgattuk az ötödév első felévet, és csak amikor a 9. szemeszter vizsgaszessziója megkezdődött, akkor rúgtak ki, akkorra ért el a megtorlás szigora Bukarestig. Édesanyám ott élt Somlyón, mi pedig reméltük, hogy valamit tudunk segíteni az apánk sorsán. Imre még maradt Bukarestben, fordításból és diákok felkészítéséből élt továbbra is, mert miután apánkat lefoglák 1957-ben, teljesen jövedelem nélkül maradt a család. Anyánk legtöbbit kórházban volt, és abból éltünk, hogy tanítgattunk diákokat a bukaresti Ady Endre Líceum tanárainak ajánlására. Akkoriban elrendelték, hogy az „ezredes” elvtársaknak is érettségijük kell legyen, és ott voltak a magyar kommunisták gyermekei. Volt tanítvány. Csíkba nem jöhettünk haza, még kapusnak sem vettek volna fel, így kerültünk Vajdahunyadra, ahol a vaskohászati kombinátban szakképzetlen munkásnak alkalmaztak, 1959. február 4-én. Ma is ott olvasható a munkakönyvemben: muncitor necalificat.²² Még az érettségi bizonyítványt sem adták ki az egyetemről. Másfél év alatt annyira sikerült elismertetni a tudásom, hogy a mai nyugdíjam is attól olyan jó, mert tizenegy évet töltöttem a nehéziparban, nagy fizetési besorolásba kerültem. Történt, hogy a hengerműveknél, ami villamos automatizálással működött, meghibásodott valami. Németül tudtam, az egész gyári gépsor Siemens és AEG-installáció volt, és megjavítottam. Már harminc órát dolgoztam rajta, amikor megjelent a vezérigazgató négy-öt kísérelőjével, Cătană, munkásból lett igazgató volt. Másnap tudtam meg a főmérnöktől, hogy az UTM²³-titkár azt mondta a vezérigazgatónak: „Ettől az embertől nincs mit várni, mert az apja 25 évre van ítélve, s ebben semmi jóakarát nincs.” Erre az igazgató idegesen megfogta a karját és állítólag azt mondta: „Ce prostii vorbesti...”²⁴, majd hozzátette: „bár sok olyan fiatal mérnökünk lenne, mint a két Fodor” – mondta a munkásból lett, osztályharcos vezérigazgató. Akkor már a bátyám is ott dolgozott. Villanyszerelői fizetésem volt – 860 lej. Két-három napra rá felhívtak a vezérigazgatóhoz, behívatta a káderfőnököt és azt mondta: „Să-l încadrezi mastru

22 szakképzetlen munkás (rom.)

23 Uniunea Tineretului Muncitor (rom.) – Munkás Ifjak Szövetsége

24 Milyen ostobaságokat beszélsz! (rom.)

principal.”²⁵ Aztán folytatta: „Mennyi az a legmagasabb fizetés, amit egy mérnöki diploma nélküli ember kaphat?” „1950 lej.” „– Atâta să-i dai”.²⁶ Azután rám nézett, s azt mondta, csak 1900-at adjanak, mert még beképezem magam. Tehát ismét csak megerősítem: minden időben találkoztunk jóakarató emberekkel, így sikerült átvészelnem azokat a nehéz időket. Hadd tegyek egy kitérőt Imre bátyámmal kapcsolatban! 1990. január 7-én, Vízkereszt napján volt az első gyűlése az RMDSZ-nek Kolozsváron, a Magyar Színház alagsorában. Balogh Edgár hosszasan kérte az egybegyűlt társaságot, mondják ki, hogy az RMDSZ a Magyar Népi Szövetség jogutódja. Senki nem értett vele egyet, beletapsoltak a beszédébe, amíg elhallgatott. Az értekezlet után a Magyar Operában egy rövid műsor volt és elhangzott Reményik Sándor *Mohács után* című verse, melynek utolsó szakasza azóta is a fülemben cseng: „Éjszaka jön, százötven éves éj./ S ki éjben születik majd, mit csináljon?/ Dolgozzék, imádkozzék, tűrjön, várjon,/ S a sírba is reménysugárral szálljon,/ Ha könnyel sózott kenyerét megette./ Mert változnak a csillagok felette.” Reményik 1926-ban írta. Ilyen volt Imre: a sírba is reménykedve szállt.

– *A titkosszolgálat próbálkozott beszerzésükkel?*

– Imre bátyámat anyám temetése után behívták. Feltételezhetően az éneklés miatt. Engem nem zaklattak, de mégis, ha most arra kérne valaki, hogy mondjak egyetlen egy dolgot, amire büszke vagyok az életemben, akkor a következőt mesélném el. Vajdahunyadon a vasipari kombinátban német szakemberek irányították a gépek beüzemelését, egyszerre harminc-harmincöt mérnök és technikus. Nekünk kiadták parancsba, hogy amit a németek mondanak – ha kérdeznek –, arról be kell számolni. A németek fütyültek erre, csak kacagták az intézkedést, elmondták a véleményüket. Engem is megkérdezett egyszer a mindenkori szolgálatos tiszt, hogy mit mondott a német egyik esetben? Én soroltam, amit mondott üzembe helyezésről, működtetésről, stb. „És mit mondott a technikai igazgató?” – érdeklődött tovább a szekus. Mondtam neki, nekem kötelességem megmondani, hogy a németek mit mondanak, de hogy a román állampolgárok mit beszéltek, arra én egyrészt nem vagyok köteles, másrészt nem vagyok hajlandó beszámolni. Két nap múlva jött az ezredes elvtárs Déváról, behívatott egy

25 Sorold be főmesternek (művezetőnek)! (rom.)

26 Annyit adj! (rom.)

szobába, s elkezdett kedvesen érdeklődni egyetemi eredményeimről, magyarázta, hogy milyen jó lenne folytatni, ők közbenjárának, mert neki van lehetősége, hogy rövid időn belül elvégezhessem az egyetemet, de hát nekem is kellene ezért tegyek. Ezzel akart zsarolni, rá akart venni, hogy besúgó legyek. Mondtam – huszonnégy éves voltam akkor –, ha ez az ára, nem kell egyetem! A kezdeti kedvesség keménységbe váltott, arrogánsnak nevezett (feltételeztem, azt sem tudta, hogy mit jelent). Azóta sem kérdezett soha semmiről engem a Szekuritáté. No, ez az eset, amire büszke vagyok. Ha akkor csak egy kicsit is hajlok rá, egész életen át kísért volna ez a nyomorúság.

– *Sokan voltak akkoriban hasonló „száműzött” sorsú emberek Vajdahunyadon?*

– Főleg értelmiségiek, gyakran összejártak. Valóban „száműzött” családok, akik valamilyen megbélyegzettség okán ott találtak munkát Vajdahunyadon. Ott volt például Maksay Ádám a családjával, apja Maksay Albert teológiai tanár, akikkel sokat bridzseztünk. Azt még otthon tanultam, partik voltak a családban, és én nagyon megszerettem. Később még versenyekre is jártam, így találkoztam egyszer Piatra Neamţon Valentin Ceauşescuval, a diktátor nagyobbik fiával, a fizikus-sal, akit állandóan szemmel tartottak a biztonságiak. Emlékszem arra a jelenetre, amikor állandóan kérdezték, mit kíván? Egyszer azt monda: „Ştiţi ce doresc? Să mă uitaţi!”²⁷. Jól bridzsezett!

– *Édesapjuk mit tudott arról, hogy hogyan élnek, mi történik a családdal?*

– Igyekeztünk óvni a rossz hírektől. Nem tudott arról sem, hogy édesanyánk meghalt. A csomagon, amikor már végre kaphatott két-három év után, úgy tüntettük fel a feladót: Fodor Pálné. Apánk kezdetben a belügyminisztérium fogdájában, utána Marosvásárhelyen, majd Szamosújváron volt börtönben, innen került Zsilávára, és huzamosabb ideig azután Periprävän volt. Ez az a tábor, amelynek egykori parancsnoka ellen éppen most folyik egy per.²⁸ Apám pontosan azokban az

27 Tudják, mit kérek? Felejtsenek el! (rom.)

28 Iosif Ficior (1928, Oláhokcsárd, Maros megye) volt börtönparancsok ellen a Kommunizmus Büntetteit Vizsgáló Intézet kezdeményezett pert, emberiség ellen elkövetett büntett miatt. A Duna-deltában található munkatáborban 1958–1965 között elsősorban a politikai elítélteket tartották fogva. Az intézet 103 jeltelen sirt azonosított, megannyi kivégzett fogoly volt. A 2015. április 28-án indult perben 2016. március 30-án született ítélet. Az alapfokú ítéletben 20 év börtönt kapott. <http://www.iiccr.ro>

években volt ott fogoly, amikor ő volt a börtönparancsnok. Szabadulásakor, Vajdahunyadot nevezte meg lakóhelyéül, és amikor annyira helyreállt az egészsége, felvették egy vállalathoz. Aztán újránősült, elvette Blénessy Irénke nénit, anyám egykori jó barátnőjét, a család támaszát. Talán a két öreg arra gondolt, hogy ne gyűjtsék meg a fiatalok baját, így képzeltem el én azt a házasságot. Édesapám halála nagyon furcsa körülmények között történt, kinyitotta az ablakot, talán cigaretázott, és kiült a párkányra. Kiesett és koponyatörést szenvedett, két napra rá pedig meghalt. 1966-ban történt, két évet élt, miután kiszabadult.

- *Hogyan alakult az Ön élete?*

- Nagy erőssége volt életemnek a feleségem. Akkor nősültem, amikor semmi remény nem volt az egyetem folytatására. Vajdahunyadon éltünk 1970-ig, akkor költöztünk Sepsiszentgyörgyre. Király Károly volt itt a megyei első párttitkár. Igyekezett magyarul is tudó értelmiségieket hozni a városba, így mérnököket is. Én is ezzel a hullámmal kerültem ide, és a feleségem is, mint endokrinológus orvos. Életünk legnagyobb bánata volt, hogy nincs gyerekünk. De felneveltünk egy árva gyermeket, akit Bartók Albert atya²⁹ hozott a házunkhoz. Ő valamikor Vicén volt plébános és ott temette el Jánosunk szüleit. Mi a kis árvát felneveltük, mérnök lett. Jánosunk kisebbik fia, Botond-Imre idén fejezte be a műegyetemet, Hunor-Pál, a nagyobbik már végzett. Ők az unokák. Hozzátartozik az életemhez az is, hogy nagyon megszerettem Szentgyörgyöt. Csiksomlyóhoz köt a gyermekkor, a zárda, mert mindennapos vendégek voltak egykor házunkban a ferences barátok. Csíkszeredához kötnek a gimnáziumi évek, de mivel itt történtek a bajok is, nem kíváncsítottam vissza. Itt, Háromszéken számomra megfelelő, mi több, kedves világot találtam. Most is van egy baráti társaságunk, rendszeresen találkozunk, tizenketten vagyunk benne, abból öten Pro Urbe díjasok, mind olyanok, akik tettek valamit a közért. Tagja volt e társaságnak többek között Kónya Ádám, Dali Sándor is, akik sajnos már nincsenek közöttünk, élők között. A legfiatalabb is idősebb, mint hetven éves.

29 P. Bartók Albert eszterneki, majd csiksomlyói házfőnök (1927–2004), annak a szerzetes nemzedéknek a képviselője, akik megérték a rend felszámolását, majd 1990 után újraalakították a szerzetesi közösséget.

- *Megőrizte optimista szemléletét?*

- A világ olyan irányba halad, hogy nagyon nehéz ma megőrizni az optimista szemléletet. Nemcsak az a baj, hogy fogyunk, hanem az is, hogy őrlődünk, marjuk egymást. De vallom Reményikkal együtt, hogy a sírba is magammal kell vigyem a reményt.

Cím nélkül, 2003 (fa, kő, 180x50x50 cm)